

Kaligul Oluya'nın Şiirlerindeki Ahir Zaman Tasvirlerinin Etnopedagojik ve Din Eğitimi Açısından Önemi*

Hatice Akimcan**

Özet

Hemen her toplumda başkaları tarafından görülmeyeni erken tahlil edip öngören şahsiyetler yaşamıştır. Dinî, felsefî ve siyasî amaçları olan bu şahsiyetlerin Kırgız toplumunda da mevcut olduğu aşikârdır. Bu bilge şahsiyetlerin biri olan Kaligul Bay Uulu Rus işgali döneminden hemen önce yaşamış, dönemin sosyo-kültürel özelliklerini şiirlerinde yansıtmaya çalışan şair olarak tanınmaktadır. Devrin değiştiği bir dönemde yaşayan şair Kırgız edebiyatındaki “zamane şiiri”nin ilk temsilcisi olarak bilinmektedir. Zamane şiirlerine “ahir zaman” şiirleri de denilmektedir. Bu şiir türünün ortaya çıkmasına Rus işgalinin giderek Türkistan’a yayılması neden olmuştur. Komşu Kazak, Tatarların başına gelen toplumsal felaketlerin kendi ulusu için de endişe teşkil ettiğinin farkında olan aydın şairler halkı bu konuda uyararak istemişlerdir. Kaligul'un “Akır Zaman” şiiri, Rusların bölgeyi işgal etmesiyle birlikte değişecek sosyal hayatı, geleneksel aile düzeninin bozulmasını, farklı dindeki, dildeki milletin halka tesirini bilgelik ile tasvir etmektedir. Kırgız toplumundaki dini ve ahlaki değerleri şiirlerinde konu edinen Kaligul Bay Uulu'nun hayatına ve şiirlerindeki ahir zaman tasvirlerine kısaca değindikten sonra, din eğitimi ve etnopedagojik açıdan bu şiirlerin önemi üzerine durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaligul Oluya, ahir zaman şiirleri, din eğitimi, etnopedagoji, ahlak eğitimi

The Importance of the Descriptions “End of the World” (Ahir Zaman) in the Poems of Kaligul Oluya in terms of Ethnopedagogical and Religious Education

Abstract

In almost every society, there are individuals who analyze and foresee what is not seen by others. It is clear that these personalities with religious, philosophical and political objectives are also present in Kyrgyz society. Kaligul Bay Uulu, one of these wise personalities, is known as a poet who lived just before the Russian

* Kaligul Oluya'nın Şiirlerindeki Ahir Zaman Tasvirlerinin Günümüze Yansımaları ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi" 17. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde (30 Ekim - 1 Kasım Eylül 2019) sunulmuş bildirinin makale şeklindedir.

** Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Bilimleri Bölümü, Yüksek Lisans öğrencisi, jamila.joraeva@gmail.com.

occupation and tried to reflect the socio-cultural characteristics of the period in his poems. The poet, who lived at a time when the era changed, was known as the first representative of the "time of sorrow poetry" in Kyrgyz literature. Time of sorrow poems are also called "End of the World" poems. The emergence of this kind of poetry was caused by the Russian invasion gradually spreading to Turkestan. Intellectuals, who were aware that the social disasters that happen to the neighboring Kazaks, Tatars were also a concern for their nation, wanted to warn the public. Kaligul's "Akir Zaman" poem wisely depicts the social life that will change with the Russian occupation, the deterioration of the traditional family order and the influence of the nation in different religions and languages. After briefly mentioning the life of Kaligul Bay Uulu, who is the argue of religious and moral values in Kyrgyz society and describe the end time of world in his poems, we will emphasize the importance of these poems in religious education and ethnopedagogical terms.

Keywords: Kaligul Oluya, end of the world poems, religious education, ethnopedagogy, moral education.

Kaligul Bay Uulu'nun Eserlerinin Etnopedagojik Yönü

Göçebe hayatın getirdiği zorunluluk olarak göçebe halklar yeni nesilleri şifahi kültürde saklı olan değerler vasıtasıyla asırlar boyu eğitmiştir. Çocuk eğitiminde halk folkloru olarak bilinen masallar, efsaneler, destanlar, atasözleri, ozanların şiirleri göçebe halkların devasa milli hafızasına dönüşmüş ve nesilden nesile şifahi olarak aktarılmıştır. Kendi döneminin sosyo-kültürel özelliklerini barındıran bu değerler halkın yaşamındaki değişimler ile birlikte gelişmiştir. Etnopedagoji asırlar boyu değişmeden devam edegelen insani, dini, kültürel değerleri muhafaza ederek, sonraki nesile aktarma görevini üstlenmiştir.

Etnopedagoji tanımı, halk eğitimi veya halk pedagojisi olarak Y. A. Komenski'nin, K.D. Uşinski'nin, V. A. Suhomlinski'nin eserlerinde yer almış olsa da, ilmî literatüre, Çuvaş asıllı bilim adamı G.N. Volkov'un 1958'de yayınlanan "Çuvaş Halkının Etnopedagojisi" ve "Etnopedagoji" adlı eserlerinde bilimsel olarak incelenmiş ve bu kavram açıklanarak, araştırma yollarını izah eden ve üzerinde durulması gereken problemleri ele almıştır. Böylece etnopedagojinin kendi başına bir bilim dalı olmasının yolunu açmıştır.¹

¹ Муратов, Абдыкерим., Кыргыз педагогикасы табияты, таралышы жана тарыхы, Турар Бас., Бишкек 2001, s. 36.

Etnopedagoji, “etnos” ve “pedagoji” kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. “Etnos”, eski Yunanca bir kelime olup “halk, millet” anlamına gelir. Pedagoji ise talim ve terbiye meselelerini araştıran, teorik ve pratik bilimlerin toplamı olan bir bilim dalıdır. Etnopedagoji ise halkların, milletlerin günümüze kadar getirdikleri pedagojik tecrübelerini genel olarak araştıran bilim dalı olarak temellendirilmiştir. Bir bilim dalı olarak etnopedagoji, genel itibariyle iki problem üzerinde derinleşmiştir.

a) Herhangi bir milletin gerek yazılı gerekse ruhanî medeniyetinde, tarihî miraslarında yer alan pedagojik değerleri ve terbiye tecrübelerini araştırarak sistemli bir hale getirmek.

b) Şu ya da bu halkın, talim ve terbiye hususunda izlemesi gereken yolu, aynı halkın medenî bakımdan edindiği kazanımların ve kendisine has millî özelliklerinin temelinde kurmak.

Bu bakımdan ele aldığımızda Türk halkalarının ortak değeri olarak kabul edilen kahramanlık destanları, masallar, efsaneler, hikayeler, atasözleri etnopedagojinin ana kaynağını oluşturur. Bu bağlamda Kırgız etnopedagojisinin beslendiği kaynağı Keneş Cusupov şu şekilde tasvir etmiştir: "Büyükler çocukları geleceğe hazırlamak adına çocukların oyunlarına milli bilinci aktaracak olan masalları, atasözlerini, bulmacaları, türküleri, destanları, öğüt verici hikayeleri serpiştirmiştir."² Göçebe hayat tarzını benimseyen Kırgızların günlük hayatında şifahi kültür pek çok unsuru içinde barındıran eğitici özelliğe sahiptir.

Kırgız etnopedagojisinin şifahi kültürün yanında yazılı kaynaklardan da beslendiğini dikkate aldığımızda, Orhun-Enisey yazıtlarındaki öğütler, Yusuf Has Hacib'in "Kutagdu Bilig", Mahmud Kaşkari'nin "Dîvânu Lugâti't-Türk", Hoca Ahmet Yesevi'nin "Divan-ı Hikmet" gibi eserleri çocuk eğitimindeki başvurulan önemli kaynakların başında gelmektedir.

Bunun gibi Türk haklarının ortak değerlerinden istifade etmenin yanında Kırgız halkı şifahi kültürün canlı örnekleri olan ozanlara, halk şairlerine ayrı önem vermiştir. Halk arasındaki toplumsal denge, ahlaki değerler, gelenek göreneklerin nesilden nesile aktarılmasında şairlerin şiirleri büyük rol oynamıştır. Kaldıbaeva, halk ozanlarının üstlendiği bu görevi şu şekilde tasvir etmiştir: XIX ve XX yüzyılın ilk yarısından itibaren ortaya çıkan halk arasındaki ozanlar, özellikle şiirlerini yazıya geçiren

² Муратов, а.г.е., s.93.

şairler, eserlerinin etnopedagogik ve didaktik yönüyle ön plana çıkar. Onlar Kırgız toplumundaki öncü fikir sahipleri oldukları için halkın eğitim görevini üstlenmişlerdir. Onlar aynı zamanda halk arasındaki gelenek-göreneklerin temsilcisi, halkı iyiye, doğruya, adalete götüren önderi, hayatın canlı okulu, mektebi olmuşlardı. Kırgız toplumdaki her türlü merasim (evlenme, cenaze, seçim vb) ozanlar olmadan gerçekleşmemiştir. Bu yüzden ozanlar, halkın hayatında her alanda yer alarak, halk eğitimine doğrudan etkisi söz konusu olmuştur.³ Şairlerin kullandığı tasvirler bir yandan edebi önemese sahip iken, diğer yandan kendi dönemindeki bilgileri bize aktaran bilgilendirici özelliğe de sahiptir.

Kırgız toplumunda meselleriyle halkı aydınlığa, doğruyu götürmeye, gelecek tehlikelerden onları korumaya çalışan şairlerin biri, bizim araştırmamızın konusu olan Kalıgul Bay uulu'ydu. Şiirlerinde kendi dönemine ışık tutan ve Kırgız halkının yaşam tarzını, sosyal durumunu, Rusların gelmesiyle değişen yaşam koşullarını tasvir eden "Zamancı Şairler" in önderi olarak kabul edilmektedir. Kalıgul Bay Uulu'nun şiirlerindeki kıyamet alametleri olarak görülen olgular yüz yıl öncesinde Rusların gelmesine işaret etmesinin yanı sıra günümüzde küreselleşen dünyada milli kimlik ve milli bilinci koruma adına önemli değere sahiptir.

1. Kalıgul Oluya'nın hayatı

Bilge, düşünür ve şair Kalıgul Bay Uulu 1785 yılında Isık Göl'e bağlı Kara-Oy köyünde dünyaya gelmiştir. ⁴ Sağ yanağındaki benden ötürü ismi Kalıgul olmuştur.

Kalıgul oruç ile namazından taviz vermeyen, içki içmeyen, misafirperver, tutumlu, söz ustası, küçük yaştan itibaren edep ve ahlaka önem veren, halk arasında saygı gören biridir. Hokand Hanı Hudayar'a birkaç kere elçi olarak gitmiştir. Kırgız Hanı Orman Han'ın müzakere ettiği danışmanı olmuştur.⁵ Büyüklere, ataların ruhuna derin saygı duyan, aynı zamanda "dedikleri aynen çıkan, dışarıdan gelecek olan düşmanı önceden bilen"⁶ evliya özelliği olan biri olarak tanınmıştır. Bundan dolayı şairin ismine "oluya" (evliya) lakabı eklenmiştir ve Kalıgul Oluya olarak

³ Kaldıbaeva, 2005: 4

⁴ Солтоноев, Белек, "Кыргыз Тарыхы", Бишкек 1993, s. 157.

⁵ Мусаев, Самар, Акматалиев, Абдылдажан., "Акылман Калыгул: Ырлар, акыл-насааттар, даректүү баяндар, илимий-изилдөөлөр", Шам бас., Бишкек 2000, s. 165.

⁶ Мусаев-Акматалиев, а.г.е., s. 166.

tanınmıştır. Bu lakabının yanında Kalıgul daanışman (bilge), Kalıgul biy (yönetici), Kalake baatır (Kalıgul kahraman) olarak da anılmıştır.

Kalıgul “zamane şiirinin” bilinen ilk temsilcisidir. Kalıgul’un şiirlerini ilk yazıya geçiren ve “şairlerin atası” olarak nitelendiren folklorist Kayum Miftakov, Kalıgul’a kadar başka şair tespit etmediğini belirterek, onun şiirlerine şiir demek yerine Kalıgul’un sözü, Kalıgul’un meseli denildiğini vurgulamıştır.⁷ “Zamane şiirleri”nden örnekler Kazak, Türkmen ve Tatar edebiyatında vardır. Bu şiir örneğinde şairler kendi yaşadıkları dönemin sosyal konularına dikkat çekmişlerdir. Bu bağlamda dönemin yöneticileri, toplumdaki yeniliklere temkinli yaklaşmışlardır. Ruslarla iç içe yaşayan Tatarların başına gelenleri gören Kazak şairleri Kazak halkının, Kırgız şairleri Kırgız halkının başına aynı şeyler gelebileceğini düşünerek endişelenmişler ve “zamane şiiri” geleneğini oluşturmuşlardır. Bu geleneğe, Kalıgul’un “Akır Zaman” (Ahir zaman), Arstanbek’in “Tar Zaman” (Dar Zaman) şiirlerindeki bu özellik Moldo Kılıç’ın “Zar Zaman” (Zor Zaman), Aldaş Moldo’nun “Hal Zaman” (Zamanın Hali) ve Moldo Niyaz’ın “Sanat” şiirleri örnektir.⁸

Kalıgul’un şiirlerini bilimsel olarak araştıran T. Samançın onun diğer şairler gibi şiirlerini komuz ışığında söyleyen bir şair olmadığını, kendi meselini anlatırken “Doğru mu?” diyerek sağ omzuna bakma alışkanlığı olduğunu belirtmiştir.⁹

“Zamana Şiirlerini” edebi eserin bir türü olarak tanımlamak, gerçekten tarihi bilmemek veya anlamamak olarak algılanmamalıdır. Bu Sovyet dönemindeki totalitar yönetimin baskısına karşı “Zamane” şairleri olarak bilenen Kalıgul, Arstanbek gibi şairleri ideolojik baskıdan korumak ve şiirlerdeki din ve İslam ile ilgili bağlantıları mümkün olduğu kadar saklama çabası sebebiyledir.¹⁰

Kırgız halk edebiyatında 19. asrın sonları 20. asrın başlarında ortaya çıkan “Zamana akımı” veya bir diğer adıyla “Zamancı şairler” akımının temsilcilerinin hemen hepsi Yesevi’nin Hikmetleri ile Bakırgani’nin Ahir Zaman Kitabı’ndan etkilenmişlerdir¹¹ Böylelikle ahir zaman düşüncesi Kırgız

⁷ Мусаев- Акматалиев, а.г.е., s. 171

⁸ Майрамгүл Дыканбаева, “Zamane Şiirlerinin İlk Temsilcileri Kalıgul ve Arstanbek”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20. Cilt, Sayı 1. 2016, s. 82.

⁹ Мусаев- Акматалиев, а.г.е., s.183

¹⁰ Мусаев- Акматалиев, а.г.е., s. 177

¹¹ Муратов, а.г.е.с, 94.

şairleri arasında da tesirini göstermeye başlamıştır. Özellikle “Kulhocaahmet”, “Sufi Aldiyar” gibi sufilerin şiirleri şifahi kültürde yaygın olarak varlığını devam ettirdiği için bunlardan etkilenmemek mümkün değildi.

“Zamancı şairler” Rusların Kırgız topraklarını işgal etmesinden ve beraberinde getirdikleri değişimlerden şikayetçi olup, tüm bunları kıyamet alametleri olarak değerlendirmişlerdir. Sözü edilen halk şairlerinin diğer şiirleri incelendiğinde de Hoca Ahmet Yesevi ve Süleyman Bakırgani gibi meşhur sufilerin eserleri, din anlayışları ve tasavvuf öğretilerinden haberdar oldukları görülür. Kalıgul Bay Uulu’nun halk arasında “Kalıgul oluya/evliya” olarak anılması ise onun Yesevilik ile ilişkisinin bulunduğu işaretleri olarak değerlendirilebilir. Kalıgul’un Ahir Zaman adlı eserindeki:

Azizder aytıp ketiptir	Azizler haber vermişler
Akır zaman bolcolun	Ahir zaman belirtilerini
Karıyadan kaada keteer,	Yaşlıdan haya gider,
Katından uyat keteer...	Kadından namus gider...
Uuldan urmat keteer,	Büyükten hürmet gider,
Kızdan kılık keteer...	Kızdan edeb gider...
Akır zaman adamı	Ahir zaman adamı
Alım bolot dep aytkan.	Âlim olur demiştir.
Ayattın sözün bek tutpay,	Ayete itibar etmeyip,
Zalım bolot dep aytkan	Zalim olur demiştir.

mısraları Hikmetler ile karşılaştırıldığında, Hikmetler’in izlerini açık bir şekilde görmek mümkündür.¹²

Kalıgul Oluya yaşadığı dönemde Kırgız topraklarında meydana gelen bütün önemli olayların neredeyse hepsine katılmıştır. Halkını birlik ve beraberliğe davet etmiştir. İnsan severliği, bilgeliği ve gerçekleri söylemesinden ötürü halk arasında saygı duyulan ve değer verilen biri olmuştur. Onun nasihat ve öğütleri günümüzde hala kıymetini ve etkisini kaybetmeyip devam ettirmektedir. Kalıgul Oluya’nın şiirlerinin ana konusunu oluşturan kıyamet veya ahir zaman anlayışını İslam kaynaklarından ele alarak, inceledikten sonra, şairin şiirleriyle asıl kaynaklar arasında benzerlik ve farklılıkların olup olmadığı irdelenecektir.

¹² Kadyrov, Mederbek, “Kırgızların İslam’ı Kabulünde Yesevilik’in Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri”, *Oş İlahiyat İlmî Dergisi*, Sayı 24, Oş 2018., s. 41.

2. İslam Dininde Ahir Zaman Anlayışı

Ahir zaman kavramı İslam dininde olduğu gibi Yahudilik ve Hristiyanlık gibi dinlerde de kıyamet öncesi alametleri içeren bir kavramdır. Kavram, Kur'ân-ı Kerim'de kullanılmamıştır. Fakat hadislerde çokça ahir zamanla ilgili rivayetler yer almaktadır. Hz. Peygamber'in, dinî hayatın zayıflaması ve ahlâkın gerilemesi şeklindeki kıyamet alametlerine temas eden hadislerinde “âhirü'z-zamân” kavramı kullanılmıştır.

Dinler zamanın başlangıcı ve sonu olup olmadığı konusunda ikiye ayrılmıştır. Bazı dinler (Hinduizm, Budizm) zamanı birbiri ardına takip eden devreler olarak görürken, bazıları da (Yahudilik, Hristiyanlık, İslam) zamanın bir düzlem halinde akıp gittiğini ve yaşanan âlemle birlikte sona ereceğini kabul eder. Bu evreden sonra ise sonsuz bir âlem ve zaman kavramının yaşanacağına inanılır. Ancak her iki grubun da inandığı gerçek, zamanın bir sonunun olduğudur. Bu son zaman; birinci grup için yaşanan devrenin son dönemini, ikinci grup içinse dünya hayatının kıyametten önceki son evresini ifade eder.”¹³

“Âhir zaman” tamlamasındaki “el-âhır” (الآخر) kelimesi, “el-evvel” (الاول) kelimesinin zıt anlamlısı olarak son, sonraki, sondaki manasına gelir. Kur'an-ı Kerim'de, 'el-âhır', “O sondur (kendisinden sonra hiçbir şey ebedî değildir)”, manasında “O, ilk ve sondur; görünen ve görünmeyendir. O her şeyi bilendir”¹⁴ ayetinde olduğu gibi Allah'ın sıfatı olarak kullanılmıştır. Âhir zaman ise son zaman olarak nitelendirilebilir. Hz. Muhammed'den kıyamet gününe kadar geçen zaman¹⁵ için de kullanılan bu tabir; biten, sona eren, en sonra, sonunda, âkıbet anlamlarına gelir.

İslam'da başlangıcı olan dünyanın bir sonu da vardır. Fakat diğer semavî dinlerde olduğu gibi bu sonun ne zaman olacağı hakkında kesin bir hüküm yoktur. İslam'da dünya hayatının kıyamet hâdisesinin vukuundan sonra nihayete ereceği inancı vardır. Kıyamet, Kur'an-ı Kerim'de “vaadedilmiş gün”¹⁶, “yerin ve dağların sarsılacağı ve dağların akıp giden kum yığını olacağı gün”¹⁷, “asıl azabın vakti”¹⁸ gibi ifadelerle tasvir edilir.

¹³ Tümer, Günay, “Âhir Zaman”, DİA, İstanbul 1988, s. 542

¹⁴ Hadîd 57/3

¹⁵ Akay, Hasan, “İslâmî Terimler Sözlüğü”, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.s. 20.

¹⁶ Bürûc 85/2

¹⁷ Müzzemmil 73/14

¹⁸ Kamer 54/46

Muhakkak gerçekleşeceği¹⁹ ve vaktinin yalnız Allah tarafından bilindiği²⁰ ayetlerde tekrar edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "saat" kavramı ile kıyametin kastedildiği ayetler de mevcuttur. Ona saat denilme sebebi ya ansızın vuku bulacağı veya hesabının çabukluğu ya da uzunluğunun Allah'a göre bir saat kadar yakın olmasından kaynaklanmaktadır.²¹

İslam inancında âhir zaman; kıyamet kopmadan önceki son evredir. Bu evrede Yahudilik ve Hristiyanlıkta olduğu gibi, bazı belirtiler zuhur edecektir. Söz konusu belirtilere "âhir zaman alametleri" yahut "kıyamet alametleri" denilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü gibi, "kıyamet alametleri" daha çok hadislerde yer almaktadır. "Zamane şiiiri"ndeki ahir zaman konusu ise, şairlerin daha çok toplumsal olgu ve olaylar üzerinden yorumlar çıkartarak öne sürdükleri ve genelde hadislerde haber verilen âhir zamana ve alametlerine dair olduğu söylenebilir.

3. Âhir Zaman-Hz. Muhammed

İslam inancına göre dünya hayatının ilk evresi Hz. Âdem'le başlar ve Hz. Muhammed'in gelişiyle de kâinat son zaman dilimine girmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in en önemli vasıflarından biri, son ve aynı zamanda âhir zaman peygamberi oluşudur. Bu sebeple "Hatemetü'l Enbiya" olarak da adlandırılır. Şairler eserlerinde, Hz. Muhammed'in bu yönüne özellikle vurgu yapar. O'nu, peygamber-i âhir zaman şeklinde tavsir ederler:

Tamsil etip jazamın	Mesel edip yazarım
Tarihka adam tolgonun,	Tarihe insan dolduğunu,
İkaya kılıp cazamın	Hikâye edip yazarım
Azazil şaytan bolgonun,	Azazil şeytan olduğunu
Azizder aytıp ketiptir	Azizler beyan etmiştir
Akır zaman bolcolun,	Ahir zaman tahminin,
An azireti paygamber	O hazreti peygamber
Adam ata baş bolup	Âdem ata baş olup
Koyup ketken koldorun.	İmzasını atmıştır.

¹⁹ Hac 22/7

²⁰ A'râf 7/187

²¹ Deliser, Bilal, "Kur'an'da Zaman ile İlgili Kavramlar", Toplum Bilimleri Dergisi, S.8 (15), Ocak 2014. S. 314.

Yukarıdaki satırlarda Hz. Âdem başta olmak üzere Hz. Peygamber'in ahir zamanla ilgili haber verdikleri vurgulanmaktadır.

4. Âhir Zaman-Fitne

Fitne kavramı, Kur'an-ı Kerim'de; şirk-küfür, günah, bozgunculuk-kargaşa-fesad gibi çok farklı anlamlarda kullanılırken hadislerde daha ziyade ictimâî bozukluk, düzensizlik, anarşi vb. manalarda kullanılmıştır. Kırgız Türkçesine de hadislerde kullanılan bu anlamlarıyla geçen fitne; Kalıgul Oluya'nın şiirinde toplumsal düzensizlik, içki ve ahlaksızlığın yaygınlaşması, haram ve helal ayrımının olmayacağı, anne babaya karşı saygısızlığın çoğalacağı âhir zaman alameti olarak tasvir edilir:

Kündö ayılda çuu bolup,	Her gün köyde gürültü olur,
Arak agar suu bolup.	Rakı akacak su misali,
Cata kalıp içişet,	Yatarak içecekler,
Cakpasa da uu bolup.	Olumsuz etkisi zehir olup.
Atasınan balası	Babasından çocuğu
Ötüp turat kuu bolup.	Geçecektir kurnaz olup.
Akır zaman bolordo,	Ahir zaman olacağında,
Temirdi ciptey örösüñ,	Demiri ip gibi öreceksin,
Aalamdı üydö körösüñ.	Âlemi evde göreceksin.
Celmoguz menen bir basıp,	Albastı ile bir olup,
Cakalaşp cürösüñ.	Kavga edip yürürsün.
Koy-ay degen kocoñ jok,	Yol gösterecek büyük yok,
Özünö-özün törösüñ...	Kendi kendine ağasın...
Aram-ariş nerseni	Haram olan şeylerin
Aram dep asti sezbeysiñ.	Haram olduğunu asla hissetmezsın.

5. Âhir Zaman-İlmin Yok Olması

Hz. Peygamber bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuştur: "İlmin kaldırılması, cehaletin, içki içmenin ve zinanın yaygınlaşması kıyamet alametlerindedir."²² Başka bir hadisinde ise ilmin yok olması hadisesinin doğrudan ilmin insanların elinden söküp alınması değil de âlimlerin yok olması (ölmesi) şeklinde olacağı zikredilir: "Allah, ilmi insanların elinden söküp almakla yok etmez âlimlerin canını almakla yok eder. Öyle ki insanların danışacağı âlim kalmaz ve sonunda câhil önder edinirler.

²² Buhari, Nikâh, 111

Kendilerine soru sorarlar. Onlar da câhilce fetvâ verip hem sapıtırlar hem saptırırlar.”²³

Akır zaman adamı	Ahir zaman insanı
Aalim bolot.	Âlim olur.
Ayattın sözün bek tutpay,	Ayetin dediğine itibar etmeden,
Zalim bolot.	Zalim olur.
Zamanın adamı	Zamane insanı
Moldo bolot.	Molla olur.
Cön adamdar moldogo	Avam insanlar mollaya
Olco bolot.	Ganimet olur.

Kalıgul Oluya ahir zamanda insanların çok bilgili olacaklarını, ancak ilmiyle amel etmeyeceklerini özellikle belirtir. Bunun gibi insanın maneviyatındaki veya iç dünyasındaki kriz, geleneklerine bağlı Kırgızların milli bilincinde kıyâmet tasviri olarak tanımlanmıştır. Aynı zamanda onun şiirleri 150 yıl önceki Kırgız toplumundaki insani değerler, toplumsal ahlak anlayışı ve din algısı hakkında bize bilgi aktarıcı özelliği taşımaktadır.

6. Âhir Zaman-Dinî ve Ahlakî Yozlaşma

Âhir zamanın önemli bir özelliği de dinî ve ahlakî hayatta meydana gelecek bozulmalardır. Hadis-i şeriflerde, dinî yaşantıda ortaya çıkacak zafiyetler sebebi ile dinin yalnız vicdanlara hapsedileceği, hatta tamamen terkedileceği belirtilmektedir:

Bısmıldanı aytpagan kaapır bolot	Bismillahı söylemez kafir olur
Aytilbastan söz tapkan bakşı bolot.	Yerinde sözü kullanan falcı olur.
Koco moldo jogolup,	Hoca molla kaybolup,
Din kıskargan bir zaman.	Din azalan bir zaman.
Orozo, namaz okubay,	Oruç, Namaz terk edilip,
Til kıskargan bir zaman.	Dil kısalan azalan bir zaman.

Kalıgul Oluya Rusların gelmesiyle birlikte halkın dini yaşantısında da büyük değişiklikler olacağını öngörmüştür. Hatta 70 senelik Sovyet döneminde dini öğretilerin yasaklanacağını, dini ibadetlerin terk edileceğini daha önceki öğrendikleriyle birleştirerek tahmin edebilmiştir. Kalıgul Oluyunan şiirlerindeki dini içerikli kısımlar Sovyet dönemindeki kayıt altına alınan devirde bilinçli olarak şiirden çıkartılmıştır. Daha sonraki versiyonlarda ise din konusundaki endişeler sınırlı satırlarla saklı kalmıştır:

²³ Buhari, İlim, 34

İlgeri ötkön adamdan
Başka bolot.
Adebi çok süylögön,
Akır zaman adamı,
Bakıl bolot.
Akır zaman bolordo,
Şariyat bilbey cakınıñ.
Yine Kalıgul âhir zaman yaklaştığında şariat yolu terk edileceği bilgisini vurgulamıştır.

Eskilerden olan insandan
Başka olur.
Edepsizce konuşan,
Ahir zaman insanı,
Cimri olur.
Ahir zaman olacağında,
Şariat bilmez yakınının.

7. Âhir Zaman- Bid'at, İsrâf ve Gösterişin Artması

Âhir zamanda dinî ve ahlâkî çözülmeye paralel olarak zuhur edeceğine inanılan diğer belirtiler bid'at, israf ve gösterişin artmasıdır. Dine sonradan sokulan uydurma şeyler olarak tanımlanan bid'atler, fesat işler (bozuk işler) Kalıgul Oluya'ya göre âhir zaman alametleri arasındadır:

Aganın tilin ini albay,
Çagım bolot.
Birin tilin biri albay,
Cayıl bolot.
Kapır menen aralaş,
Oşondo ayıl konot.
Too tokol bolor.
Talaa tokoy bolor,
Tokol baybiçe bolor.
Uy pul bolor,
Kul biy bolor.
Tegiz çerге tegirmen cürör,
Teksiz cerden biy çigar,
Akır zaman boloordo,
Uuluñ ketet Urumga,
Kızıñ ketet Kırımga.
Mingeniñ temir at bolot,
Okuganıñ kat bolot.
Baraka ketip üyüñdön,
Agayın tuugan cat bolot.

Ağabeyini kardeşi dinlemez,
İftira atar.
Biri birini dinlemeden,
Dağıлма olur.
Kafir ile karışık,
O zaman köy kurulur.
Dağ bitkisiz kalır.
Tarla orman olur,
Kuma Hanım olur.
Ev para olur,
Köle yönetici olur.
Düz yerde değirmen yürür,
Babasız yerden ağa çıkar.
Ahir zaman olacağında,
Oğlun gider Urum'a,
Kızın gider Kırım'a.
Bindiğin demir at olur,
Okuduğun mektup olur.
Bereket gider evinden,
Ağa akraba yabancı olur.

Çokçuluk kelip cıloolop,
Zagıra naniñ kant bolot.
Ayalıñ ukpay sözüñdü,
Betiñe karay dap koyot.
Iymandan çıgıp karı-caş,
Idıragan çak bolot.
Akır zaman bolordo
Közü açıktar köp çıgat,
Cerden kaynap ört çıgat.
Biyaban çöldön körk çıgat,
Calgan aytkan köp çıgat.
Küyöögö çıkpay kızdarıñ,
Üyüñdö töröp olturat.
Ombuga ketet oy berip,
Tabam dep üydün tatımın.
Aram tamak cep-içip,
Acırayt esten akılıñ
Calgandı çınday süylöysüñ,
Paydaşız işke cürböysüñ.
Kembagal ölsö kapilet,
Canaza okup kirbeysiñ.
Sınıp kalsa taş kazan,
Balañdı sögüp tildeysiñ.
Akır zaman bolordo,
Taraza taştan aldaşat,
Ayıkpas ildet carmaşat,
Birin biri kargaşat,
Kusurğa kalıp akırı
Karañgı körgö cayaşat...

Yokluk gelir peşinden,
Mısır ekmeğın şeker olur.
Karın seni dinlemeden,
Yüzüne bakıp hiddetlenir.
İmandan çıkıp genç-yaşlı,
Dağılan bir çağ olur.
Ahir zaman olacağında
Kahinler hayli çok olur,
Yerden kaynayan alev çıkar.
Issız çölde görkemli şehir oluşur,
Yalan söyleyen çok çıkar.
Evlenmeden kızların,
Evlisinde doğum yapar.
Ombu'ya gider düşünüp,
Bulacağım diye evdeki huzuru.
Haram yemek yiyip-içip,
Ayrılır akli başından
Yalanı gerçek gibi söylersin,
Faydan olmayan işe gitmezsın.
Fakir ölürse ansızın,
Cenazesine katılmaya gitmezsın.
Kırılırsa taş kazan,
Çocuğuna çok kızarsın.
Ahir zaman olacağında,
Terazi taştan kandırırlar,
İyileşmez hastalık yapışır,
Bir birine beddua ederek,
Kusura kalıp sonunda
Karanlık kabre konulur²⁴

8. Kalıgul'un Şiirindeki Ahir Zaman Tasvirleri

Kalıgul'un, şiirleri her ne kadar günümüzde ahir zaman şiirleri olarak tanınsa da kendisi bunu beyan etmemiştir.

²⁴ Редакция жамааты, “Ыйман жарчылары”, Ыйман Фонду басмаканасы, Бишкек 2017, s. 261.

Kaligul Oluya, Kırgız Hanı Ormon han döneminde yaşamış, hatta yakın danışmanlığını yapmıştır. Ancak Ormon Hanın halka adaletsiz davranışlarını gördükçe ondan yolunu ayırmıştır. Bir günü Ormon Han Kaligul Oluya'nın evine davet eder ve ahir zaman alametleri hakkında bilgi vermesini ister. Kaligul Oluya Ormon Han'ın bu talebini cevap vermeden uzun süre gözünü kapatarak düşünür. Ormon Han, "Mollaların dediği kıyametin kopacağı doğru mudur?" diye sorar. Kaligul Oluya başını öne eğerek, "-Doğrudur beyim. Kıyametin kopacağı bir hakikattir. Ancak bunu ne sizin, ne de benim görme imkânımız vardır. Merak ettiyseniz söyleyeyim, kıyamet üç devirde olacak der ve onları şu şekilde açıklar:

1-Devirde:

Çaçı sarı közü kök,
Unkul tumşuk orus kelet.
Uzun çöptü orup kelet,
Kısa çöptü korup kelet.
Cel menen tegirmen jürgüzöt,
Şırpısı jok, mayı jok çırak küygüzöt.

Saçı sarı, gözü mavi,
Koca burunlu Rus gelecek.
Uzun otları biçer gelir,
Kısa otları korur gelir.
Rüzgarla değirmen döndürür,
Yağsız, ipsiz ışık getirir.

2-Devirde:

Jol boyunda ornotkon jıgaç,
Mamı bolot-deyt.
Cıgaç mamı uçunda,
Eki çını bolot deyt.
Eki çını üstündö,
Eki sımı bolot deyt.
Çaka-çaka tıyın çıgat,
Murunkudan kiyinkiler
Kıyın çıgat.

Yol kenarına ağaçtan,
Direk diker.
Ağaç direk ucunda,
İki porselen olur.
İki porselenin üzerinde,
İki demir olur.
Kova dolusu kuruş çıkar,
Öncekinden sonrakiler
Güçlü olurlar.

3-Devirde:

Zaman onolot,
Peyil jogolot.
Adam pendesi birin biri
Süyböy kalat.
Akıl aytsan,
Çatak salat.

Zamane düzelir,
Ancak karakter bozulur.
İnsanoğlu biri birini
Sevmez olur.
Akıl versen,
Kavgaya tutuşur.

Karı-jaştan uyalbayt.

Takıyasın kolgo alıp,

Kız jigitti kubalayt.

Jogotup dilin,

Unutup tilin.

Aldım juttum köböyöt,

Talakatı jok turup,

Köçögö tuugan köböyöt.

Ookat baylık ushunchalık köböyöt,

Oşogo topuk kılбай,

Kişi öltürgön köböyöt”

Genci yaşlıdan çekinmez.

Başındaki şapkasını eline alıp,

Kız yiğidi kovalar.

Kaybeder ruhunu,

Unutur dilini.

Çalıp çırpımlar çoğalır,

Nikâhı yok kimsesiz,

Sokakta doğuranlar çoğalır.

Mal mülk o kadar çoğalır ki,

Ona da şükretmezler,

Cinayetler çoğalır.”

Kalıgul Oluya bunları dedikten sonra tekrar uzun süre sessizliğe bürünür. Sonra Müslümanlar kâfirlerin zulmünden çok cefa çekecekler, onları doğup büyüdükleri yerlerden sürgün edeceklerdir. İşte o zaman Müslümanlar dağlarda saklanırlar, çok az bir kesim hayatta kalır.” diye ağladığını rivayet edenler olmuştur. İkinci alamet ise, “kendi malına kendin sahip olamazsın. Elinde ne varsa hepsine el koyarlar ve halkı perişan edecekler” şeklinde bir ifade de kullanır.²⁵

Üçüncü alamet ise, “dünyada salgın olacak, doğal afetler çoğalacak. Binlerce kişi hayatını kaybedecek. Bunların daha nesini anlatıyım size” diyerek sözlerine son verir.²⁶

Görüldüğü gibi, Kalıgul Oluya'nın şiirlerinde kıyamet alametleri olarak tasvir edilen konular Rusların bölgeye gelmesiyle halkın düşünce tarzında, davranış biçimlerinde ortaya çıkacağı değişimler ana temayı oluşturmaktadır.

Kalıgul Oluya, şiirlerinde insanları manevi yönden temizlenmeye, ahlaki olarak gelişmeye ve her türlü edepsiz davranışlardan uzak durmaya teşvik eder. İslam kaynaklarında da gördüğümüz gibi kıyametin küçük alametleri olarak kabul edilen, daha çok insanı ve onun davranışlarını ilgilendiren konular üzerine çok fazla vurgu yapmasının eğitim açısından önemi büyüktür. Çünkü kıyamet belki insanın kendi iç dünyasına ve kendisine yabancılaşmasıyla başlar. Bunu şair şiirinde genelden özele giden öğretici yöntem ile açıklamaktadır. Toplumda ahlaksızlık,

²⁵ Мусаев- Акматалиев, а.г.е.,s. 123.

²⁶ Мусаев- Акматалиев, а.г.е., s. 124-125.

vurdumduymazlık yaygınlaşırса bireylerin değerlerini doğrudan etkiyeceği ortadadır. Şair de bu konuya şiirlerinde geniş yer vermektedir. Şairin bir diğer özelliği de kendi dönemindeki ahlaki yozlaşmayı tasvir eder, ancak bu yoldan çıkmanın bir reçetesini okurlarına sunmaz. Burada okurlara öz muhakeme yapma fırsatı sunmaktadır.

Tüm Türk halkları gibi Kırgızlarda da insanın davranışı, kendi aralarındaki iletişim, büyükleri saymak, küçükleri sevmek, geleneklerine sahip çıkmak gibi önemli değerlerin çoğu nesilden nesile etnopedagojideki kullanılan unsurlar vasıtasıyla aktarılmıştır. Kırgız şifahi kültürü, dürüstlüğe, anne-babaya hürmet etmeye, dini değerleri korumaya davet eden ahlaki değer ve erdemlerden örnekler ile doludur. XIX. yüzyılda yaşayan Arstanbek Buylaş Uulu, Kalıgul Bay Uulu, Moldo Kılıç Şamırkan Uulu gibi ünlü halk şairleri, yaşadıkları devirlerin aydınları, nasihatçileri olmalarından dolayı eserlerinde toplumdaki, günlük hayattaki, insanlar arasındaki ilişkilerde iyilik ve kötülüğün sınırı ve insanoğlunun taşıması gereken ahlaki özellikleri şiirlerinde konu edinmişlerdir. İçinde yaşadıkları halkın genel kültürel özelliklerini ve diğer hususiyetlerini yansıtmaları açısından bu eserler etnopedagojideki araştırmalarda zengin bir kaynak olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Günümüzde ise Kırgızistan'da milli etnopedagojik çalışmalar vasıtasıyla elde edilen bilgilerin, genç nesillerin talim-terbiye sürecinde nasıl kullanılabilceği meselesi, aktüel, güncel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bütün dünyayı etkisi altına alan ekonomik ve medenî küreselleşme siyasetinin sonucu olarak, devletlerarasındaki ekonomik uçurum ve yapılan sözde yardımların neticesinde, fakir ülkelerin aleyhinde işlemiş ve ilmî eserlerde ve süreli basın yayın organlarında Batı devletleri, ideal bir tema gibi sunularak medeniyetlerin çok çeşitliliğini ve milletlere has ruhanî medeniyetlerin gelişimini olumsuz yönde etkileyecek olan düşünce ve fikir akımları, tehlikeli bir şekilde artarak yayılmaktadır. Bu yayılım, Kalıgul Bay Uulu'nun yüz yıl öncesinde kıyamet alameti olarak gösterdiği, bir ulusun, bir milletin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı belirtiler olarak yorumlanabilir. Kalıgul Bay Uulu, şiirlerinde her ne kadar dini inanç bakımından önemli kabul edilen kıyamet alametlerini ele almış gibi gözükse de, arka planda farklı kültür, farklı inanç karşısında asimile olma, kendi öz değerlerini unutma, sosyo-kültürel alandaki değişimlerin göçebe hayat tarzını baştan sona yenileyeceği endişesi günümüzde

yaşadığımız sorunlara parmak basar mahiyettedir. Kalıgul Bay Uulu'nun şiirlerinin eğitim açısından önemi-başka medeniyetin topraklarında hızla yayılmaya başladığı siyasete bireysel tepki olarak insanlık adına bir duruş çizmesindedir.

Sonuç ve değerlendirme

Kalıgul Oluya'nın şiirlerindeki ahir zaman alametleri veya tasvirlerine baktığımızda İslam kaynaklarında belirtilen kıyametin büyük alametlerinin hiçbirine değinmediğini görmekteyiz. O daha çok Rusların gelmesiyle birlikte Kırgız toplumunda meydana gelecek toplumsal değişimleri, halkın hayatına dili, dini ve kültürü farklı olan Rusların tesir edeceği olumlu ve olumsuz yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerden uzaklaşırken, kendi milli bilincini ve dilini unutacağını, ahlaki yozlaşmanın yaygınlaşmasını, dinde bidat ve gösterişin, hatta dinin ortadan kaybolacağını öngörüyle hissedebilmiş ve halkı bu konuda uyarmak için sürekli mesellerini tekrarlamıştır.

Kalıgul Oluya'nın Ruslar gelmeden söyledikleri gerçekleşmiş ve hatta günümüzde de bu türden nasihatleri güncelliğini korumaktadır. O. "ahir zaman adamı âlim olur ancak ilmiyle amel etmez" demiştir. Günümüzde bu durumun çok yaygın olduğunu herkes görebilir. Kırgız toplumunda dinden ve din eğitiminden bahsederken, etnopedagojinin zengin didaktik kaynaklarından yararlanarak, kendi atalarımızın bu konudaki dediklerini Kur'an ve sünnet ışığında tekrar yorumlamak, günümüz Kırgız gençliğine geleneksel anlayıştaki din bilincini kazandırmak için Zamane şairlerinin bu tür eserlerinden azami ölçüde istifade etmek gerekli ve önemlidir. Bu bağlamda Kırgız eğitim sisteminde doğrudan din eğitimi verme imkanı bulunmadığı için bunu branş derslerdeki konular aracılığıyla öğrenciye aktarmak şimdilik en makul yol olarak görünmektedir.

Kırgız edebiyatı orta öğretim 8. sınıf ders programında Kalıgul Bay Uulu'nun "Kalıgul'un nasihatleri", "Sanat, nasihat, seçme şiirleri", "Ahir Zaman" adlı konular işlenmesi öngörülmektedir. Bu programa göre şairin yaşadığı dönem ve Kalıgul'un kendi döneminde evliya ve şair olarak önemi, onun ahir zaman konusundaki fikirleri, nasihat niteliğindeki mesellerinin

didaktik yönü, insanları iyiliğe, imana çağrısı konu başlıkları vardır.²⁷ Kulmatov, bu eserler öğrencilere okutulurken, Kalıgul'un evlilik özellikleri-ahlaki olarak erdemli olması, kendi dönemindeki âlim ve dindar birey profilini yansıtmaması, gençlere dini ve milli değerleri öğreten mesellerini ön plana çıkartmak gerektiğini vurgulanmaktadır.²⁸

Kırgız eğitim sistemi içerisinde din eğitimi resmîyet kazanmamış olsa da edebiyat, tarih, coğrafya gibi dersler vasıtasıyla milli hafızamızda yer edinmiş olan değerleri eğitici unsur olarak öğrencilere aktarmak, onların bu konu üzerinde düşünmelerini, iyi ile kötüyü, haram ile helali ayırt etmede ahiret inancını oluşturmak adına kaynak olarak kullanabilmek önemlidir.

Kaynaklar

- Абдыкерим Муратов, Кыргыз педагогикасы табияты, таралышы жана тарыхы, Турар Бас., Бишкек 2001.
- Акматали Алимбеков, Кыргыз этнопедагогикасы, Бишкек 1996.
- Белек Солтоноев, “Кыргыз Тарыхы”, Бишкек 1993.
- Редакция жамааты, “Ыйман жарчылары”, Ыйман Фонду басмаканасы, Бишкек 2017..
- Самар Мусаев, Абдылдажан Акматалиев, "Акылман Калыгул: Ырлар, акыл-насааттар, даректүү баяндар, илимий-изилдөөлөр", Шам бас., Бишкек 2000.
- Кулматова, Ш. О. Калыгул Бай Уулу Жана Арстанбек Буйлаш Уулунун Чыгармаларын Окутуунун Салттуу Жана Инновациялык Технологиялары, Известия Вузов, Номер: 7, Бишкек 2012.
- Советбек Байгазиев жана башкалары, Кыргыз адабиятынын программасы, Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын V-XI класстары үчүн, «ТАС», Бишкек 2018.
- Akmatali Alimbekov, Etnopedagoji ve Kırgız Etnopedagojisinin Temel Kavramları, Türk Yurdu, Ekim 2007, 96. Sayı.
- Mayramgül Dıykanbaeva, “Zamane Şiirlerinin İlk Temsilcileri Kalıgul ve Arstanbek”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 20. Cilt, Sayı 1. 2016.
- Tümer Günay, “Âhir Zaman”, DİA, İstanbul 1988.

²⁷ Байгазиев, Советбек жана башкалары, Кыргыз адабиятынын программасы, Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн билим берүү уюмдарынын V-XI класстары үчүн, «ТАС», Бишкек 2018. s. 27

²⁸ Кулматова, Ш. О. Калыгул Бай Уулу Жана Арстанбек Буйлаш Уулунун Чыгармаларын Окутуунун Салттуу Жана Инновациялык Технологиялары, Известия Вузов, Номер: 7, Бишкек 2012, s. 276.

- Akay Hasan, ,” İslâmî Terimler Sözlüğü”, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.
- Bilal Deliser, “Kur’an’da Zaman ile İlgili Kavramlar”, Toplum Bilimleri Dergisi, S.8 (15), Ocak 2014.
- Gülay Coşkun, Kur’ân ve Sünnet Perspektifinde Fitne Kavramı, Atatürk Üniversitesi SBE (Basılmamış YL Tezi), Erzurum 2010.
- Mederbek Kadyrov, “Kırgızların İslam’ı Kabulünde Yeseviliğin Rolü ve Kırgız Kültüründeki Yeri”, Oş İlahiyat İlmî Dergisi, Sayı 24, Oş 2018.